

mevzu

sosyal bilimler dergisi | journal of social sciences

mevzu, Nisan/April 2019, s.1:23-34

13. Yüzyıl Latin Ortaçağ'da Aristotelesçi Akıl Öğretisi ve Latin İbn Rüşdcülüğü Üzerine Felsefi Bir Değerlendirme

Aristotelian Reasoning in the 13th Century Latin Medieval Age and a Philosophical Assessment on Latin Avicenuousness

Süleyman DÖNMEZ

Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi
Professor, Cukurova University, Faculty of Theology,
Department of History of Philosophy
Adana / TURKEY
suelocan@gmail.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0003-4251-6665

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 22 Ocak / January 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 19 Mart / March 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Nisan / April 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Nisan / April

Atıf / Citation: DÖNMEZ, S. (2019). 13. Yüzyılın Latin Ortaçağ'da Aristotelesçi Akıl Öğretisi ve Latin İbn Rüşdcülüğü Üzerine Felsefi Bir Değerlendirme. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (Nisan 2019): 23-34.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevzusbd@gmail.com>

Copyright © Published by Mevzu Toplum Derneği - Metod /

Mevzu Community Association, İstanbul, Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0

Öz

Bu makalede 13. Yüzyıl Latin Ortaçağ'da Aristotelesçi Akıl öğretisi İbn Rüşd esasında bir değerlendirilmeye tabii tutulmuştur. Bu çerçevede özellikle Latin İbn Rüşdcülüğü olarak bilinen felsefi akım ele alınmıştır. Filozof İbn Rüşd'ün Aristoteles'in eserleri üzerine yaptığı şerhlerin Latin Ortaçağ'da tanınmasıyla din-felsefe çatışması mecrasına kayarak tartışılmaya başlanan "akıl" kavramı, farklılaşan okumalarla teolojik ve politik bir veçhe kazanmış görünmektedir.

Anahtar Kavramlar: Akıl, Aristoteles, İbn Rüşd, Latin İbn Rüşdcülüğü; Thomas Aquinas, Siger de Barabant

Abstract

In this article, Aristotelian Intelligence in the 13th Century Latin Medieval Era was evaluated on the basis of Ibn Rushd. In this context, the philosophical movement which is known as Latin Averroism is discussed. The concept of reason, which has begun to be discussed by the philosopher Ibn Rushd in the Middle Middle Age through the recognition of the annotations he wrote on Aristotle's works in the Middle Ages, seems to have gained a theological and political aspect with differentiated readings.

Keywords: Intellect, Aristotle, Ibn Rushd, Latin Averroism; Thomas Aquinas, Siger de Barabant.

Giriş

Polonyalı bilimkurgu yazarı Stanislaw Lem (1921-2006)'in, dilimize "Yıldız Güncesi" başlığı altında çevrilen fantastik kitabında bir mücitten ve icadından söz edilmektedir. Mucit, evinin bodrumunda yavaşça ve sürekli dönen bir varile sayısız kablolarla bağlı 12 adet kutudan müteşekkil bir düzene kurmuştur. Mucidin açıklamasına göre kutuların her birinde bir insan yaşamaktadır. Mekanizmanın merkezinde yer alan büyük varil ise, minik kutu-insanlara dünyaları için gerekli tüm bilgileri göndermektedir. Böylece her bir kutu-insan, ayrı bir kişi ve kişilik olmakta; başka insanlarla konuşmakta; yaşadığı dünyada gökyüzünü görmekte; bazen acı çekmekte bazen sevinmekte bazen de sevdalanmaktadır... Yaşamları tıpkı bizimki kadar gerçek görünmektedir. Öyle ki, içlerinde bir öğretmen; bir de papaz vardır.

Hemen fark edileceği gibi, Lem'in duyumculuğun aşırı bir ucu olan "tekbenci" (solipsizm) anlayışı benimseyen mucidi, sadece duyu verilerini algılayan bir zihinde varolan bir dünya kurgulamaktadır. İşte bu düşünsel dünya bizim burada kısaca ele alacağımız akıl konusu ile doğrudan ilişkili görünüyor.

Öncelikle dikkat çekelim ki, bizim mevzuya kurgusal bir anlatı ile başlamamızdaki temel neden, ne genel anlamda tekbencilik ne de daha özel olarak Lem'in yahut Berkeley'in "zihnin dışında hiçbir şeyin 'var' olmadığı, algılananların ise düşünceden başka bir şey olamayacağı" savını tartışmaya açmaktır. Yine genel anlamda "Zihin nedir? Fiziksel olmayan ruhlarımız ya da nefislerimiz var mı? Düşünce sadece fizikî maddenin bir boyutu ya da özelliği veya beyinde uyarılan sınırların bir yan ürünü mü? İnsanların karmaşık robotlar olmadıklarından ve fiilen bilinçli olduklarından nasıl emin olunabilir?" gibi zihin felsefesinin bazı ikircikli temel soru ve sorunlarına bir yanıt ve çözüm arama bu makalenin sınırları dışındadır. Bu durumda niçin Lem'in kurgusunu hatırlatarak başladık? Çünkü başlarken çalışmanın zeminini oluşturan ve modern dönemlerde sıkça duyar olduğumuz, eskilerin ekseri "nefs" nâdiren de "ruh" demeyi tercih ettikleri bugünün "zihin" kavramının ne derecede ilginç ve tartışmaya açık bir mefhum ve bu mefhumun 13. yüzyılın zihin dünyasının bugünden oldukça farklı biz zemin olduğunu fark ettirmek istedik. Çünkü bu tür araştırmalarda her zaman çok farklı bakış açılarına açık olan zihin olayları içinde kaybolma riski vardır. Biz ise, bu tehlikeden uzak durmak istiyoruz. Bu çerçevede zihnin araştırmaya konu olan "akıl" (us) kavramının hareket sahası olduğundan zihin probleminin uzantılarına kısaca dikkat çekmek gerekliydi.

Makalenin içeriği ise, varolanı anlamlandırabilmede olmazsa olmaz bir işlevi haiz insan zihninin en ünlü aktörü olan "akıl" kavramını modern dünyanın zihin çözümlemelerine kapılmadan 13. yüzyıl Latin İbn Rüşdcülüğü bağlamında çözümlenmek istenmesiyle sınırlandırılmıştır.

13. Yüzyıl Latin Ortaçağda Aristocu Akıl ve İbn Rüşd

İbn Rüşd'ün Aristoteles yorumları, özellikle Michael Scotus'un 1215'lerden itibaren ölümüne kadar büyük bir iştiyakla devam ettirdiği İslam

felsefesinde etkili olan astronomi ve felsefe içerikli eserleri Arapça'dan Latince'ye aktarmasıyla 13. yüzyılın başlarında Latin Avrupa'da ilgi çekmeye başlar. Öyle ki, Scotus, daha 1220'ye varmadan Aristoteles'in üç eserini "*Historia animalium*", "*De partibus animalium*" ve "*De generatione animalium*" başlıkları altında Arapça'dan Latince'ye çevirir.(Karlığa, 2004, ss. 261-262)

Özellikle Aquina'lı Thomas'ın öğretmeni olan Büyük Albertus'un "*Liber de animalibus*" isimli kitabının (Magnus, t.y.) oluşumuna doğrudan katkı sağlayacak olan Scotus'un Arapça'dan yaptığı Aristoteles çevirilerinin çoğu; 1260'lardan itibaren bir kez de Moerbeke'li William tarafından yazıldıkları dil olan Eski Yunanca'dan Latince'ye kazandırılır. Ancak Scotus orijinli çeviriler, Wilhelm'in yaptığı çevirilerin karşısında 15. yüzyıl sonlarına kadar üniversitelerde en çok başvurulan kaynaklar arasında yer almaya devam eder.(Grabmann, 1966, ss. 134-177) Scotus'un şöhreti ise, "*De anima*", "*De sensu et sensato*", "*De celo et mundo*", "*Physica*" ve "*Metaphysica*" gibi Aristoteles'e atfedilen Arapça metinleri "*İbn Rüşd Yorumları*" (*Averroes-Commentare*) olarak Latince'ye kazandırmakla zirveyi görür.(Küken, 1996, ss. 30-31) Scotus, adı geçen külliyyât çerçevesinde *akıl birlikten çokluğa evrilen* (Daha geniş bilgi için bkz. Dönmez, 2009, ss. 25-28) sorunlu açılımında merkezi bir konumda yer alacak olan İbn Rüşd'ün "*Büyük Şerhi*"ni de çevirmişti. Ayrıca anonim bir çeviri de eldeydi.(Hasse, t.y., s. 14) Büyük bir olasılıkla birkaçı, İslam felsefesine büyük hayranlık duyan II. Friedrichs'in sarayında tamamlanan bu çeviriler, felsefenin Latin Batı Avrupa'daki gelişim seyrini doğrudan etkileyecektir.(R. A. Gauthier, 1982, ss. 321-374) İşte İbn Rüşd'ün 13. ve 14. yüzyıldan itibaren Latin Avrupa üniversitelerinde "*Aristoteles Yorumcusu*" (*Commentor Philosophus*) olarak tanınıp otorite kabul edilmesi de Scotus'un bu çevirileriyle başlayan tartışmalı bir süreçtir.

İbn Rüşd, öncelikle Avrupa'nın o dönemde çokça adı duyulan Paris Üniversitesi Sanatlar Fakültesi'nde -Edebiyat Fakültesi de denilebilir- büyük bir ilgi uyandırır. Ona duyulan teveccüh, adı geçen fakültenin gelişmesine de büyük katkı sağlayacaktır. Öyle ki, dalga dalga yayılan İbn Rüşd sempatisi, Sanatlar Fakültesi'nde sıradan bir felsefe okutmanı olan Siger ve grubunun duruşuyla hem Siger'in meslek ve düşünce hayatının şekillenmesinde etkili olur, hem de 13. yüzyıl Latin Avrupa'sında Thomas'la zirveyi gören büyük tartışmalar doğurur.

René Antoine Gauthier'in bildirdiğine göre, İbn Rüşd'ün Paris Sanatlar Fakültesi'ne yaptığı ilk düşünsel katkıya dair bilgilere 1227/28 tarihinde basılan "*De potentiae animae*" (*Nefsin güçleri üzerine*) başlıklı anonim bir kitapçıkta rastlanmaktadır. Kitapçıkta Aristoteles'in "*De anima*"sında tartışılan "*edilgin*" ve "*etkin*" aklın neliği araştırılırken; "*etkin akıl, bireyüstü ve sonsuz*" kabul eden İbn Sînâ'nın öğretisine alternatif olarak, her iki aklında "*insanî nefsin unsuru*" olduğu görüşü, İbn Rüşd'ün otoritesine dayanılarak nasıl kabul gördüğü hikâye edilmektedir. Bu bilgilendirmenin satır aralarında, bizim konumuz açısından dikkat çekilmesi gereken önemli bir ayrıntı gizlidir. O da; akıllar tartışmasında İbn Sînâ'nın karşısında İbn Rüşd öncelenirken, bir yandan İbn Rüşd'ün "*heyulânî*" aklının (*intellectus possibilis*), Aristoteles'in *edilgin* aklıyla (*intellectus passibilis*) özdeşleştirilmesi; diğer yandan da İskender'in terminolojik nitelenmesine bağlı kalınarak; varoluşsal statüsünü ayrık, ebedî bir töz olan nefste değil, insan bedeninde müstakil bir akıl olduğunun kabul görmesidir. (René A. Gauthier, 1982, ss. 48-54)

Gauthier tarafından "*ilk İbn Rüşdcülük*" olarak nitelenen bu yaklaşım, 13. yüzyıl Latin Ortaçağ Avrupa'sında önce Sanatlar Fakültesi'nde ve daha sonra diğer üniversite ve fakültelerde yaygınlaşarak kabul görecektir. 1250'ye kadar da Yorumcu'nun; yani İbn Rüşd'ün akıl öğretisinin en etkili yorumu olduğundan kuşku duyulmayacaktır. (René A. Gauthier, 1982, ss. 48-54) Çünkü bu yorumun İbn Sînâ'nın da savunduğu sanılan insan nefesine ait olmayan bireyüstü bir ürün ya da etkinlik olarak algılanan çoklu akıl anlayışını "*birlediği*" düşünülecektir.

1250 tarihinden itibaren ise, "*bütün insanların sadece bir tek düşünen nefse*" (*anima intellectiva/nefs-i nâtika*); yani "*ortak bir akla*" sahip olduğunu ileri süren daha keskin bir İbn Rüşdcü yorum, ilk defa Büyük Albertus (Albertus Magnus), Robert Kilwardby, Boneventura ve Thomas Aquinas tarafından dile getiriliyordu. Özellikle Boneventura ve Thomas, bu yorumu doğrudan doğruya İbn Rüşd'e atfediyordu.

Boneventura, İbn Rüşd'e atfedilen pozisyonu genişçe aktardıktan sonra; felsefî ve teolojik bir temellendirme yapmadan *akılların birliği* savını dinen

sakıncalı olduğu gerekçesiyle reddeder.¹ Thomas ise, *heyulânî aklın* felsefi yorumu üzerinde yoğunlaşarak, İbn Rüşd'ün savunduğunu düşündüğü görüşe teolojik kaygılarla şiddetle karşı çıkar. Alternatif olarak da *Katolik imana daha yakın bulduğu* (*quam tenemus secundum fidem Catholicam*), çalışmanın İbn Sînâ'dan yana tavrı koyar.²

Burada dikkat çekilmesi gereken husus, ağır eleştirilere konu olan savın ilk defa Paris'te kim ya da kimler tarafından savunulduğunun çok da açık olmamasıdır. Ama gerek Bonaventura, gerekse Thomas, İbn Rüşd'e atfedilen *akılların birliği* savını reddetmede özel bir gayret içindedir. Zira onlara göre İbn Rüşd'e bağlanarak *akılların birliğini* savunan felsefecilerin duruşu, teolojik bakımdan sorunludur.

Paris Sanatlar Fakültesi ve Felsefi Bilinç

Sanatlar Fakültesi'nin eğitimcileri arasında İbn Rüşd'e atfedilen duruşun neden çok kısa bir sürede yaygınlık kazanıp savunulduğu sorusuna tatmin edici bir yanıt vermek, aslında oldukça zordur. Ancak bu durum, yaklaşık olarak 1250 tarihinden itibaren Paris Sanatlar Fakültesi'nde rastlanan aklı ilerlemeye ciddi katkıda bulunan İbn Rüşd dayanaklı görüşlere Bonaventura'nın ya da Thomas'ın karşı çıkan etkili radikal tutumları dikkate alındığında aydınlatıcı birçok argümana ulaşılır. (Kurt, 1989, s. 132) Zira bir konuda güçlü bir karşıt duruş söz konusu ise, doğal olarak mevcut durumu tehlikeye sokan ya da çok yakın bir gelecekte sokacak olan etkin ya da potansiyel anlamda daha cazip bir ortam, muhakkak vardır. İşte 13. Yüzyıl Latin Ortaçağ'ın teologlarını rahatsız eden de Paris Sanatlar Fakültesi'nce önemsenen felsefi duruşun gittikçe güç kazanmasıdır.

O devirde Paris Sanatlar Fakültesi'ndeki öğrenciler, adını '*yedi özgür sanat dalından*' (*septem artes liberales/studia liberalia*)³ alan teoloji, hukuk ya da tıp

1 Bonaventura, *II Sententiarum* 18, 2, 1, S. Bonaventurae *Opera omnia*, ed. PP. Collegii a. S. Bonaventura II, *Quaracchi* 1885, s. 444-448.

<https://archive.org/details/doctorisseraphi00bonagoog/page/n1> (21.01.2019).

2 Thomas, *II Scriptum super libros Sententiarum*, 17, 2, 1, ed. Busa, S. *Thomae Aquinatis Opera omnia I*, Stuttgart 1980, s. 172-174. <http://www.corpusthomicum.org/iopera.html> (21.01.2019).

³ Trivium (üçlü): gramatik, retorik, dialektik; quadrivium (dörtlü): aritmetik, geometri, musik, astronomi; Klasik Latince'de yöntem, usul, vasıta; sanat, zanaat, ticaret; ustalık, yetenek,

alanında yükseköğrenime kabul edilmeden önce, gerekli görülen metodik temel bilgileri kazanmak için bir 'öneğitim'den geçerlerdi. Bu nedenle 'yedi özgür sanatın' gelenekteki yeri, 13. yüzyılda gittikçe yoğunluk kazanan felsefe eğitimiyle daha da önem kazanıyordu. Burada ilginç olan nokta Aristoteles'in kitaplarına getirilen okuma yasağı nedeniyle onların yerini doğru kabul edilen Aristoteles yorumlarının almış olmasıydı. Ekseri 15-21 yaş dolaylarında olan gençler, dört ile altı yıl arasında süren 'magister' eğitimlerini başarıyla tamamlayabilmek için öğretmenlerinin etrafında halkalanarak Aristoteles'in düşüncelerinin doğru yorumuna ulaşabilme umuduyla hummalı tartışmalar yaparlardı. Çünkü öğretmen kürsüsüne oturabilmenin yolu bu eğitiminin başarıyla tamamlanabilmesine bağlıydı. (Krş. McInerny, 1993, s. 7) Gittikçe artış gösteren bu felsefe içerikli tartışmalardan dolayı Sanatlar Fakültesi'nin bazı eğitimleri, daha o dönemde filozof olarak nitelendirilmeye başlanmıştı. Öyle ki, Müslüman filozoflara büyük hayranlık duyan Sicilya Kralı Manfred, 1263'lerde Sanatlar Fakültesi'nin öğretmenlerinden "felsefi disiplinlerde dört köşeyi tutan doktorlar" olarak sitayişle söz edecektir.(R. A. Gauthier, 1982, ss. 327-374)

Sanatlar Fakültesi'nde teolojiden daha çok 'felsefeye giriş' dersleri özellikle önceleniyordu. İçerik olarak da felsefe eğitiminin mutlak bir sergilenişi önemseniyordu. Bu teorik bilgilenme ise, 'felsefi bir yaşam biçimi' tavsiyesiyle pratiğe bağlanmaya çalışılıyordu. Muhtemelen burada sonucu belirleyen 1250'lerde "De divisio scientiarum" (Bilimlerin sınıflandırılması üzerine) kitabında "felsefe bu yaşamda akli (anima intellectiva) yetkinleştiren bütün bilgileri kapsadığından yetkinleşebilmek için insanların ilgisini büyük bir gayretle felsefi dallara yönlendirilmesi gerektiğini" (Arnulfus, 1988, ss. 304, 96-100.) yazan Arnulfus Provincialis'ti. Aslında bu belirleme felsefenin insanlara özgü aklın yetkinliği (kemal) olduğunun bir ilanıydı.

Böyle bir çıkışın bir fakültede felsefeyi körükleyen güçlü ateşleyicilere sahip olmasını gerektireceği açıktır. Arnulfus da günahın teolojik bakımdan

---

herhangi bir sanatta hüner, bilgi, bilim, kuram; elkitabı; sanat eseri; ahlakî nitelik, erdem; oyun, hile, desise ve kurnazlık anlamlarına gelen ars, Skolâstik Felsefede sıkça kullanılan önemli bir kavramdır. Ars, Grekçe tekne 'sanat' sözcüğünün karşılığıdır. Latince olduğu gibi Yunancada da zengin bir içeriğe sahip olan tekne, felsefi bağlamda daha çok sanatsal ve bilimsel disiplinler için kullanılan bir sözcüktür. Krş. Çüçen, 2001, ss. 157-158

doğurduğu kusurlara karşı felsefe aracılığıyla bir mücadele verilebileceğini düşünüyordu. (Arnulfus, 1988, ss. 302, 76-303, 91.) Ne ki, bu yol, teolojik çözümlenmelerde ortaya çıkan anlaşmazlıkları felsefi bağlamı bir 'önprogramlama' ile aşabilme fırsatı sunulabilecekti.

Arnulfus'un görüşleri, ilk olarak sadece Sanatlar Fakültesi'nde dikkat çekecektir. Hatta onların ateşli savunucuları da çıkacaktır. Öyle ki, Magister Bretoneli Oliver ve Reimsli Aubry, Arnulfus'un yolundan giderek programlanan başlık altında 'felsefeyi' (*philosophia*) önceleyeceklerdir. (René Antoine Gauthier, 1984, ss. 6-11; Lafleur & Université de Montréal., 1988, s. 138)

Adı geçen her iki düşünür de felsefi yetkinliği teorik düşünceyle özdeşleştirirken İbn Rüşd'ün Aristoteles'in "Fizik"inin VIII. Kitabı'nın yorumunun girişinde yer alan; "en yüksek yetkinlik bakımından insanın varoluşunun ve tözünün teorik bilimlerle tamamlandığında mükemmelleştiğini ve bu doğal eğilimin de bizâtihi en ulvi mutluluk ve sonsuz yaşam olduğu"⁴ görüşüne bağlı kalacaklardır.

Siger'in çağdaşı Dacienli Boetius'un "De summo bono" (*En yüce iyi üzerine*) çalışması (Isidore, 1486) ise, bu kabulün felsefi temellendirilmesinin açık olarak İbn Rüşd'ün Aristoteles'in "Metafizik"inin XII. Kitabı'nın yorumunda bulunduğunu belgeliyordu. Öyle ki, İbn Rüşd burada elinde bulunan Arapça tercümelere dayanarak Tanrı'yı sonsuz yaşam olarak akılla özdeşleştirmekteydi. (Averroes, 1560, s. Commentar 39) Boetius da İbn Rüşd'e dayanarak tanrısal akıllı, erişilmek istenen en yüksek amaç olarak açıklamaktaydı. Ama bu hedef, Hıristiyanlığın Tanrı'sıyla ilişkilendirilmekteydi. (Isidore, 1486, ss. 211-213)

1260 dolaylarının Sanatlar Fakültesi kuşağı için, bu tarz yorumlar; özellikle de "felsefenin sıradan akademik bir disiplin değil, özgün ve bağımsız bir alan olduğu; teolojinin insanın yetkinleşme çabasında olmazsa olmaz olmadığı" gibi aykırı düşünceler, doğrudan İbn Rüşd menşeli sanılıyor; onun akıl teorisiyle de yakından ilişkili olduğu düşünülüyordu. (R. A. Gauthier, 1982, ss. 17-20)

---

4 Krş. İbn Rüşd'dün Gautrier'in naklettiği Latince alıntı, Gauthier, *Notes sur Siger de Brabant* II, 29; yine krş. Lafleur, *Quatre introductions*, s. 303. Bağlantılı Latince metin oldukça problemlidir. Gauthier'in nakli: "Esse hominis secundum ultimam perfectionem ipsius et substantia eius perfecta est ipsum esse perfectum secundum scientiam speculativam, et ista dispositio est sibi foelicitas ultima et sempiterna vita." (Averroes, in *Physicam*, ed. Venedig 1560, f. Ir C-IV D).

O dönemde Sanatlar Fakültesi'nden birkaç genç akademisyen ise, arkadaşlarının ve öğretmenlerinin felsefî anlayışları doğrultusunda mantıksal çıkarımlarla meşgul oluyorlardı. Çünkü onlar filozof olarak anlaşılmanın ötesinde çalışmalarını salt felsefî bir zeminde yapmaya gayret ederek gerçeğe Aristoteles'le İbn Rüşd'ün izlerini takip ederek ulaşma yolunu seçmişlerdi. Bu gelişme, Sanatlar Fakültesi'nde genç bir akademisyen olarak görevli olan Siger'i 1265 tarihinden itibaren öne çıkaracaktır. Siger, derslerinde özellikle Thomas'ın İbn Rüşd'e atfederek teolojik gerekçelerden dolayı karşı çıkacağı "bütün insanların sadece bir tek 'heyulânî' akla sahip oldukları" iddiasının gizli muhatabı olacaktır.

Elbette bu yaklaşım farklılıkları da teologlarla felsefecileri, doğal olarak, karşı karşıya getiriyordu. Bu sıkıntılı durum 1265'li yıllarda iyice belirginleşecektir. Sonunda da 1270 yılında Paris Piskoposu Stephen Tempier, Thomasçı bazı görüşler ile çeşitli İbn Rüşdcü yanlışları, üniversitelerle hemfikir olabilmek adına yasaklama gayretine girişecektir. Bu girişim, Dominiken Robert Kilwardby ("http://www.bbkl.de/t/tempier_e.shtml", t.y.) aracılığıyla Oxford Üniversitesince de onanınca; 1977'de de Thomas'ın bazı görüşlerini de içeren 219 adet tez, sakıncalı bulunarak reddedilecektir.

İbn Rüşdcülerin ve Thomas'ın suçlanmasından yaklaşık altı ay sonra (7 Mart 1277) Paris Üniversitesi, sapkın görüşleri kontrol altında tutabilmek umuduyla özel alanlarda ders yapma yasağı getirir. Bu yasak, özellikle Siger'i büyük sıkıntıya sokar. Zira bu, Siger'in sıkça tercih ettiği bir yoldur. Birkaç ay sonra da Siger, birkaç arkadaşıyla Fransa engizisyon mahkemesine sevk edilir. Üzerlerine çöken belanın sonuçlarını az çok kestiren Siger, kraldan af dileyerek ölümden kurtulur. Görüşlerini tadil eder. Ama tutuklanmaktan yine de kurtulamaz. (Küken, 1996, s. 18)

7 Mart 1277'de deklare edilen mahkûmiyet kararı, Thomas'ın görüşleriyle birlikte bütün Meşşâîliğe saldıran çelişkili ve etik olmayan bir talepti. Büyük bir olasılıkla diğer Meşşâî okullarda yeni sapkın fikirler açığa çıkmaya başladığı sıralarda Thomas'ın mahkûm edilen görüşleri, ya mahkûmiyet kararından birkaç yıl önce öldüğü için ya da engizisyon korkusundan pek sahiplenilmedi. Ama Dante (1265-1321), "İlahi Komedya"da Cennet'te Thomas'ın aydınlattığı ruhlardan müteşekkil bir cemaat kuruyordu. Lombartus, Alber-

tus, Areopagite, Boethius ve Siger, bu cemaatin ileri gelenleriydi. İbn Rüşdcü filozof Siger de diğer Meşşâî filozof ve teologlarla birlikte Thomas'ın yanı başındaydı. (Dante, İlahi Komedyâ, x. Kitap: "Bakışının bana döndüğü yerde; ciddiyetle süslenmiş bir ruh parlar; Özlem içinde ve ölüm yavaşça görünür ona; Bu fener Siger, aydınlatan; Saman Pazarında doktor elbisesiyle tek başına; Nefret edilen hakikati nokta nokta açıklar." Alighieri, 1963) Bu Tablo, Latin İbn Rüşdcülüğünün sınırları hakkında ilginç ipuçları vermektedir. Yaşadıkları dönemde birbirlerini kıyasıya eleştiren üç şahsiyetin bir arada bulunduğu bu topluluğun ortak noktası Dante'nin Arasat'ta yer verdiği İbn Rüşd'dür.

Elbette İbn Rüşd, Dante'nin romanında hayal ettirmek istediği gibi, diğer Müslüman filozofların aksine Latin felsefesine yaklaşmak sûretiyle Cehennem'den kurtularak Arasat'ta yer almış değildir. Esasen sürekli varlığını koruyan bir düşünce biçiminin etkin bir kesiti olan İslam felsefesinin gizide bir temsilcisidir. Bu nedenle onun Ortaçağ Latin felsefesini çalkalayan görüşleri, içinde yer aldığı geleneğin bir tezahürüdür.

Sonuç

Ortaçağ İslam filozoflarının ayırık, sonsuz (ebedî) ve tanrısal bir güç olarak yorumladıkları akıl, bilme edimi açısından epistemolojik; bilginin nesnesi olmak bakımından ise, ontolojik görünümüne sahip bir 'bilgi' ve 'bilim'dir. İşte hem bir 'bilgi' hem de bir 'bilim' olarak bir ucu göksellere bir ucu ise yaşamın içine uzanan bu onto-epistemik akıl, 13. yüzyıl Latin Hristiyan dünyada Aquinalı Thomas'a özel bir yorum olarak "akılların birliği" problemi adı altında Teolog Thomas'la Filozof Siger'i karşı karşıya getirmektedir.

Thomas, çağdaşı olduğu İbn Rüşdcü Siger'in İbn Rüşd başta olmak üzere Müslüman filozofların etkisiyle tekil akılların bütün insanlar için ortak bakımdan bir olduğunu savunduğunu iddia eder. Oysa bu, ona göre, Aristoteles bağlamında doğru bir yorum değildir. Üstelik bütün insanlar için ortak olan bir aklın kabulü, dinî açıdan da büyük sıkıntılar doğurmaktadır. Bu nedenle varlık bakımından akılların bir olmadığı; hatta olamayacağı, ancak epistemik açıdan ortak bir çizgide bulunmanın olası olduğu gösterilmelidir.

Gerçekte hem İbn Rüşd'le hem de Siger'le ilişkilendirilmesi oldukça zor görünen bu iddia, 13. yüzyıl ortaçağında bizim yaptığımız ayrımla; aklın bir-

liğiyle akılların birliği karşılığı şeklinde belirginleşen ilginç bir tartışma zemini bulacaktır.

Kaynakça

- Alighieri, D. (1963). *La vita nuova; La divina commedia = Das neue leben; Die göttliche komödie*. Darmstadt : Der Tempel Verlag GmbH.
- Arnulfus. (1988). Divisio Scientiarum. İçinde C. Lafleur (Ed.), *Quatre introductions a la philosophie au XIIIe siecle: textes critiques et etude historique*.
- Averroes. (1560). *Metaphysik XII (XI)* (Venedig, ed.).
- Çüçen, A. K. (2001). *Ortaçağ Felsefesi Tarihi*. İnkılap Kitabevi.
- Dönmez, S. (2009). *Aklın Birlikten Çokluğa Yolculuğu*. Birleşik Dağıtım Kitabevi.
- Gauthier, R. A. (1982). Notes Sur Les Débuts (1225-1240) Du Premier "Averroïsme". *Revue des Sciences philosophiques et théologiques*, 66(3), 321-374.
- Gauthier, René A. (1982). Le Traité "De Anima Et De Potencus Eius" D'un Maître Ès Arts (Vers 1225): Introduction Et Texte Critique. *Revue des Sciences philosophiques et théologiques*, 66(1), 3-55.
- Gauthier, René Antoine. (1984). Notes Sur Siger De Brabant: Ii. Siger En 1272-1275 Aubry De Reims Et La Scission Des Normands. *Revue des Sciences philosophiques et théologiques*, 68(1), 3-49.
- Grabmann, M. (1966). Kaiser Friedrich II. und sein Verhältnis zur aristotelischen und arabischen Philosophie. İçinde S. Mundi (Ed.), *Zur Geschichte Friedrichs II. von Hohenstaufen*. Darmstadt.
- Hasse, D. N. (2007). What did the Latin translator do with Averroes' Long commentary on the Metaphysics? İçinde XII. *International Congress of Medieval Philosophy*. Palermo.
- http://www.bbkl.de/t/tempier_e.shtml. (t.y.).
- Isidore, of S., Saint,-636. (1486). *De summo bono*. Louvain: Johannes de Westfalia.
- Kurt, F. (1989). *Einführung in die Philosophie des Mittelalters* (2. bs). Darmstadt.

- Küken, A. G. (1996). *İbn Rüşd ve Saint Thomas Aquinas felsefelerinin karşılaştırılması : Doğu-Batı felsefi etkileşiminde*. İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Lafleur, C., & Université de Montréal. (1988). *Quatre introductions a la philosophie au XIIIe siecle: textes critiques et etude historique*.
- Magnus. (1962). *Liber de animalibus: von Falken, Hunden und Pferden*. İçinde *Deutsche Albertus-Magnus-Übersetzung aus der 1. Hälfte des 15. Jahrhunderts*. Eingeleitet und herausgegeben von Kurt Lindner. *Quellen und Studien zur Geschichte der Jagd, Band 7 & 8. Teil 1: 231 s., Teil 2: 210 s. de Gruyter*. Berlin.
- McInerny, R. (1993). *Aquinas against the Averroist. On there Being only one Intellect*. Indiana: West Lafayette.